

NESUGLASNOST: POLITIKA I FILOZOFIJA

Jacques Rancière (s francuskog preveo Leonardo Kovačević), Fakultet političkih znanosti, Zagreb 2015., 122 str.

Kada se pred čitateljem pojavi knjiga nekoga od francuskih postmodernih filozofa, onda je potrebno uzeti u obzir najmanje dvije nezaobilazne činjenice. Prva je ta da knjiga isprva može biti nerazumljiva zbog svoje namjere neprestanoga odvlačenja pažnje s glavne teme i druga, koja proizlazi iz prve, da je tomu tako jer francuska postmoderna filozofija gotovo beziznimno svoje utemeljenje duguje esteticima, osobito književnoj. Gotovo da i nema francuskoga postmodernoga filozofa (Sartre, Bataille, Foucault, Derrida, Barthes, Badiou, Lyotard, Bourdieu, Baudrillard, Nancy, Rancière i dr.) koji bi bio odvojen od esteticizma, odnosno umjetnosti. Zašto je tomu tako, odnosno zašto baš u Francuskoj i zašto u postmoderni?

Naime avangardnost francuskoga mišljenja, kojem su se divili i velikani poput Nietzschea (»Nijemci uvijek nakon Francuza«), nije primarna i nije uopće u političkom ili filozofskom diskursu, nego u estetičkom, proširenom s estetike kao filozofske discipline na tek kasnije nastalu teoriju umjetnosti. Nije slučajno da se upravo Nietzsche, naspram njemačke tradicije okreće Francuzima jer izlaz iz »zapalosti u svakodnevnicu« nihilističkoga *fin de sièclea* ne može biti u filozofiji ili politici jer se zbog njih u »zapalost« i dospjelo, nego samo u estetičkome izrazu, u svijetu kao umjetničkom djelu na čemu se gradila francuska filozofija utemeljna u avangardnim umjetničkim pravcima. Umjetnost, koja je jedina kadra samonadmašivati samoprodukcijom, ostaje tako posljednja riječ Nietzscheove filozofije i prva riječ francuskoga filozofskoga i političkoga mišljenja koje sebe gradi iz kulture. Odgovor je to na početno pitanje jer još od Schopenhauera i Nietzschea kultura, odnosno estetska svijest o sebi, kadra je oduprijeti se prirodi i prirodnoj zadanosti bića kojemu je bit nepromjenjiva. Nasuprot tome, filozofija egzistencije od Nietzschea nadalje, koja kulminira upravo u estetskome, egzistenciju pretpostavlja esenciji, a francuski egzistencijalizam na čelu s Marcelom i Sartreom usvaja upravo takav smjer mišljenja. Otuda je francusko postmoderno mišljenje nakon 1945. godine s rehabilitacijom njemačke filozofije egzistencije i fenomenologije osjetilo svu važnost estetičkoga u mišljenju filozofije i politike. Odupiranje prirodi, kao prirodnome poretku stvari, francusko je filozofsko mišljenje tražilo u simbiozi s umjetnošću (kulturom) još od Cézanneova protivljenja reprodukciji zbilje i stvaranju nove slike svijeta u odmicanju od predmet-

ne zbiljnosti. Osobito je bio vidljiv spoj nadrealizma te *informela* s filozofskim egzistencijalizmom, a nakon studentske 1968. u okviru situacionista spoj s dadaizmom zbog inzistiranja na nedovršivosti umjetničkoga djela, odnosno njegovim rehabilitiranjem radi kontrapunkta nadrealizmu, tada već *mainstreamu* francuske umjetnosti.

Francuski filozof Jacques Rancière, kao predstavnik toga suptilnoga spoja estetskoga filozofskoga mišljenja i politike, na intelektualnu scenu izlazi upravo iz ambijenta 1968. i njegova razlaza s Althusserom jer je smatrao kako je visoko obrazovanje u Francuskoj koje se sve više elitizira u službi kapitala, a ne znanja. Njegova djela, *Nesvjesna estetika (L'Inconscient esthétique, 2001)*, *Slabost u estetici (Malaise dans l'esthétique, 2004)* i *Politika književnosti (Politique de la littérature, 2007)* s jedne te *Noć proleterâ (La Nuit des prolétaires, 1981)*, *Filozof i njegovi bijednici (Le Philosophe et ses pauvres, 1983)* i *Mržnja demokracije (La Haine de la démocratie, 2005)* s druge strane, kao izabrani primjeri svjedoče o simbiozi estetike i politike u okviru tipičnoga francuskoga filozofskoga i političkoga mišljenja koje nastoji pokazati važnost nedovršivosti političkoga i demokratskoga horizonta, po uzoru na slobodu nedovršivosti umjetničkoga djela.

Tako knjiga *Nesuglasnost: politika i filozofija (La Mésentente: politique et philosophie)*, objavljena 1995., a u nas prevedena 2015., osim toga tipičnoga francuskoga spoja, predstavlja i avangardno mišljenje političkoga, odnosno demokracije kao nesuglasnosti, suprotno uvriježenome mišljenju o demokraciji ili politici kao konsenzusu i dogovaranju (konsenzualna demokracija). Osim što pokazuje kako pojam političkoga ne postoji bez pojma i prakse demokracije (politika postoji samo u demokraciji), njegov je temeljni operativni pojam upravo nesuglasnost. Pojam nesuglasnosti mogao je biti i drukčije preveden, što navodi i prevoditelj hrvatskoga izdanja Leonardo Kovačević. Naime *la mésentente* mogla se prevesti i kao nerazumijevanje, nesloga ili neslaganje (što je svakako više političan termin), no »neslaganje« ne označava samo negaciju (*mes*) razumijevanja ili slaganja sugovornika (njihova *entente*) nego sintezu ili istodobnost njihova razumijevanja i nerazumijevanja. Na taj način, zaključuje Kovačević, autor daje epistemološkom i pragmatično-lingvističkom značenju politički ton. Ovdje bismo dodali kako autor tendira onome što se naziva »hermeneutičkom situacijom«, u kojoj se glas (*phone*) i riječ (*logos*) dovode u odnos koji prerasta u politički imperativ za izražavanjem zahtjeva. Dodatno treba napomenuti kako je, zbog navedenoga francuskoga egzistencijalističkoga ozračja, Rancier primijenio poznati obrazac filozofije egzistencije i kritičke teorije, koristeći estetiku glazbe, odnosno disharmonije (nesuglasja) kao vida unošenja originalnosti u harmoničnu zadanost glazbe, o čemu su pisali filozofi egzistencije, ali i Adorno u *Negativnoj dijalektici*.

Pored predgovora u kojem autor iznosi svoju temeljnu intenciju i postavlja provokativno pitanje postoji li politička filozofija, knjiga je podijeljena u pet poglavlja. U prvome, *Početak politike*, autor pokazuje kako političko nastaje u razlici između

glasa i riječi, pri čemu riječ ili govor priopćuje namjeru kojom se tek može ustvrditi korisno i štetno, odnosno pravedno i nepravedno. Oko toga odnosa odvija se političko, koje nastaje ondje gdje se stvara situacija nesuglasnosti koju se već uočili Stari puno bolje nego Moderni. Politika nestaje kada se prirodni poredak dominacije prekine institucijom nekoga dijela bez udjela, a to za Rancièrea znači da se dio bez udjela ne identificira s dominirajućim poretkom. »Ta institucija je ono sve politike, kao specifična forma sprege. Ona ono zajedničko zajednice definira kao političku zajednicu, odnosno kao podijeljenu zajednicu, utemeljenu na onom krivom koje izmiče aritmetici razmjera i odšteta. Izvan te institucije politika ne postoji. Postoji samo poredak dominacije ili pobunjenički nered« (21–22). U drugome, najzvučnijem poglavlju, *Ono krivo: politika i policija*, Rancière iznosi ključnu opreku policije i politike, no ipak drugačije od onoga kako se u prvi mah čini. Naime, obična policija samo je poseban oblik (pendrek) širega poretka policijske logike. Policiju Rancière određuje kao sferu dominantnoga i sveobuhvatnoga poretka svijesti (policijska logika) koja određuje i pacificira identitete očekivanoga i dopuštenoga ljudskoga ponašanja. Time ona dopušta samo ono što pojmovno (hermeneutički) razumije kroz uvriježen obrazac jezika i simbola (ne dopušta nesuglasnost, nerazumljivost). To znači da će policija (policijska logika) dopustiti one grupe koje pojmovno prepoznaje i time će ih pripustiti mogućem konsenzusu s policijskom logikom. Takva logika ne dopušta iznimku. Zapadna društva pretvorila su policajca u puno više od predstave pendreka, u savjetnika i animatora u kojem se isprepliću medicinsko, kulturno i skrbničko. Međutim, za Rancièrea je to u potpunoj suprotnosti s pojmom politike, koja se određuje kao iznimka od pravila, kao nesuglasnost, disharmonija, proturječje, nesumjerljivost – jednom riječju kao ona koja ne počiva na konsenzusu identifikacije s *logosom*. Dok policija (policijska logika) traži od dijela (pojedince) da ima udjel u društvu (hermeneutički prepoznat u cjelini) politku Rancière definira kao onu koja dopušta »dio bez udjela«. Politička aktivnost dakle rastavlja osjetilne podjele policijskoga poretka tako da u djelo provodi podjelu koja je heterogena, pretpostavku o dijelu bez udjela koja u posljednjoj instanciji sama po sebi manifestira kontingentnost poretka, jednakost govorećega bića s bilo kojim drugim. Politika je na djelu kada postoje mjesto i oblici za susret dvaju heterogenih procesa. Policija može biti blaga i ljubazna, ali to ne mijenja njezinu narav, koja nastoji omeđiti udjele i dovesti ih u konsenzus i na taj način pacificirati ono navlastito političko – nesuglasnost.

Razlika koju politika uvodi u policiju je razlika između subjektivacije i identifikacije. Dok politika traži subjektiviranje (subjekta) policija traži identifikiranje s poretkom. Politika unosi subjektivno ime kao različito od svih identificiranih imena zajednice. Primjer takva odnosa identifikacije i subjektivacije koji navodi Rancière (41) svakodnevan je. Primjerice radnici ili žene očito nisu misteriozni identiteti, no politička subjektivacija izmješta ih iz njihova prirodnoga mjesta (biti ženom, biti radnikom). Žena u politici jest subjekt iskustva – denaturalizirani, defeminizirani sub-

jekt – koji mjeri odmak između priznata udjela – onaj spolnoj komplementarnosti – i odsutnosti udjela. Radnik je također subjekt koji mjeri odmak između udjela u radu kao društvenoj funkciji i odsutnosti udjela onih koji taj rad izvršavaju. Svaka je politička subjektivacija manifestacija odmaka takve vrste. Svaka subjektivacija je dezi-dentifikacija, istrgnuće iz prirodnosti nekoga mjesta, ostvarenje prostora za subjekt u kojem se bilo tko može ubrojiti na način da je prostor zbroja neubrojenih, između postojanja i odsutnosti nekoga udjela. Primjer migranata danas, pokazuje Rancière, znači samo to da smo prije 20 godina imali isto toliko imigranata, samo smo ih drukčije zvali – radnici, a danas je on izgubio svoju formu političke subjektivacije kao onaj krivi koji se ne subjektivira. To je gubitak onoga jedan-više subjektivacije u korist jednog-previše kao bolest zajednice. U poglavlju *Racionalnost nesuglasnosti* autor politiku razmatra iz već spominjane estetike, kao odnos demonstracije i manifestacije. Naime, ubrajanje logosa s *aisthesis* znači političku demonstraciju kao estetsku manifestaciju. »Autonomizirana estetika označava oslobođenje od normi reprezentacije, a potom uspostavu jedne vrste zajednice osjetilnoga koja funkcionira na svijetu pretpostavke, onog kao da koje uključuje one koji nisu uključeni tako da učini vidljivim osjetilni način egzistencije koji se izuzima iz podjele dijelova i udjela« (59). U modernom svijetu, zaključuje Rancière nije se dogodila nikakva estetizacija politike zato što je politika estetska u svojem načelu, ali se dogodila autonomizacija estetike kao novoga čvora u poretku logosa, a podjela osjetilnoga postaje dio moderne konfiguracije politike. U poglavlju *Od arhipolitike do metapolitike* autor razmatra odnos filozofije i politike u razlici spram arhipolitike i metapolitike, analizirajući Platona, Hobbesa, Rousseaua i Marxa. Zaustavlja se na presudnom pojmu, onom suverenosti. Logika suverenosti gradi se prema Rancièreu upravo iz nesuglasnosti jer suverenost ne označava više prevlast jednoga dijela nad drugim, što samo znači da ona izrasta iz nekoga neočekivanoga mjesta bez udjela koji znači prerasmjestaj značenja u zahtjevima heterogenih strana. Suverenost označava radikalnu neutralizaciju dijelova i onoga što njihova igra prouzrokuje: učinkovitost dijela bez udjela. Dosadašnje razumijevanje suverenosti značilo je da ne postoji dio bez udjela. Riječ je o tome da će moderni oblici krivoga, odnosno sporu o zbroju dijelova pridružiti i spor o odnosu svakoga pojedinoga dijela prema cjelini suvereniteta. U središnjem poglavlju *Demokracija ili konsenzus* Rancière piše o pojavnosti *demos* koji nikada ne smije biti reduciran na čistu zbiljnost, već na, mogli bismo reći, egzistentan, ontološki postavljen *demos*, koji se pojavljuje iz neoznačena mjesta vlastite egzistencije koju sam postavlja. Stoga je bilo kakav konsenzus protivan demokraciji jer ono što konsenzus predstavlja jest nestanak svakoga za politiku nužnoga raskoraka između strana u sporu i društvenih strana. To je nestanak pojma pojavnosti – a to znači nestanak politike. Suprotnost politici jest paradigma vidljivosti u kojoj se sve vidi (poput Foucaultova panoptikona). Upravo se to događa u postdemokraciji, jer ona kao sustav favoriziranja javnoga mnijenja time ukida pojavnost naroda. Narod se nastoji pacificirati poisto-

vjećenjem s javnim mnijenjem, što znači odbacivanje mogućnosti pojavljivanja naroda jer je on već prisutan u javnom mnijenju. Narod tu više nikada nije neparan, nebrojiv ili nepredstavljiv. On je uvijek istodobno prisutan i odsutan, odnosno zato jer je prisutan kao mnijenje odsutan je kao narod. On je uhvaćen u strukturu vidljivoga i zato više nema mjesta za pojavnost. U toj poziciji, pokazuje Rancière, ogleda se Baudrillardov simulakrum prema kojem se sve vidi, a ništa se ne pojavljuje budući da je sve već tu, istovjetno sa svojom reprezentacijom, sa simuliranom proizvodnjom svoje reprezentacije. Ono stvarno i njegova simulacija postaju tako nerazlučivi. Država tako upravlja zbiljom, pokazuje Rancière (100), što se vidi u tome da ona sve sile polaže u tehniku simulacije putem medija, javnoga mnijenja i znanosti. Ona hoće depolitizirati ne samo sebe nego i politiku u stalnim zahtjevima za vladom stručnjaka koji navodno nemaju ništa s politikom. Država se danas legitimira tako da politiku proglašava nemogućom, a da bi odstranila demos koji je nesuglasan, postdemokracija mora isprazniti politiku, staviti ju u kliješta ekonomije i pravnoga pravila.

U posljednjem poglavlju *Politika u svom nihilističkom dobu* Rancière zaključuje kako politika postoji samo tamo gdje je zbroj udjela i dijelova društva pomućen upisom dijela bez udjela. Ona počinje onda kada se jednakost bilo koga s bilo kim upiše u slobodu naroda. »Ta sloboda je prazno svojstvo, nesvojstveno svojstvo s pomoću kojeg oni koji nisu ništa postavljaju svoj kolektiv kao istovjetan s cjelinom zajednice« (109). Takva demokracija ne može biti konsenzualna jer počiva na čvrstim aksiomima koji se identifikiraju kao religijski, etnički ili nacionalni identitet koji reduciraju onaj nesuglasni dio bez udjela. Politika je, zaključuje autor, uvijek lokalna, situacijska i vezana uz neki povod. Njezina pomrčina danas je itekako stvana i nema više znanosti o politici koja bi mogla definirati njezinu budućnost kao ni etike politike koja bi njezinu opstojnost učinila jedinim objektom neke volje.

U konačnici, ostaje nam zaključiti kako je Rancièreova knjiga potaknula važnu raspravu o sudbini političkoga i demokracije koje se nikada ne smiju svesti na statično biće konsenzualnoga karaktera, jer time gube svoju bit pojavnosti *demos*a kao vlastite egzistencije koja bira vrijeme i mjesto izražavanja svojega političkoga zahtjeva. Time je jasno kako se politika ne odvija u ideološkome odnosu kako se to obično, osobito u nas, događa, nego ontološki biva određena kao nesuglasnost svake vrste s ciljem traganja za ljudskim i političkim pravima. Rancièreova je knjiga tako uvid u bit politike koja je dugo izmicala i time preporuka za čitanje svakome tko politički drži do sebe.

GORAN SUNAJKO